

**ЗАМОНАВИЙ ГЕОГРАФИЯ
ВА УНИНГ РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ**

**Иқтидорли талабалар ва ёш олимларнинг
Республика илмий-амалий конференцияси**

МАТЕРИАЛЛАРИ

Тошкент, 25-27 март 2011 йил

**СОВРЕМЕННАЯ ГЕОГРАФИЯ
И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕЕ РАЗВИТИЯ**

МАТЕРИАЛЫ

**Республиканской научно-практической конференции
одарённых студентов и молодых ученых**

Ташкент, 25-27 марта 2011 года

ТОШКЕНТ - 2011 ЙИЛ

Qashqadaryo viloyatida joylashgan suv omborlaridan rekreatsion maqsadida foydalanish.

Suv ombori nomi	Hajmi, mln.m ³		Suv yuzasi maydoni, km ²	Uzunligi, km	Kengligi, km		Chuqurligi, m	Qirg'oq chizig'ini uzunligi	
	To'liq	Foydali			Ort.	Eng katta			
Tolimajon	1530	1400	77,4	14,0	5,5	7,0	19,8	40,0	33,0
Chimpo'rg'ot	440	418	45,1	15,0	3,0	7,0	9,8	28,4	63,5
Pashkamar	243	234	12,4	5,5	2,2	2,4	19,5	34,1	45,0
Hisoqak	170	155	4,1	3,5	1,2	2,2	41,5	132	33,0

Tolimajon suv ombori atroflida yozda harorat boshqa joylarga nisbatan bir oz pastroq, 30-37°C, nisbiy namlik 20-25 foiz, shamolning o'tash tezligi 2,6 m/sk, suvning o'tash harorati 17-25°C bo'lishi rekreatsiya tizmlarini rivojlantirishga imkon beradi. Biroq, Tolimajon suv omborining atrofidagi aholi punktlarining transport turlari bilan ta'minlanmaganligi, qirg'oqlarda daraxtzorlarning yo'qiligi, botqoqlashishi, sug'orish davrida suv sarkining passayishi, dam olishni tashkil etish uchun qulay infrastrukturaga ega emasligi, rekreatsiya ishlarini tashkil etish uchun qiyinchilik to'g'ri deyadi.

Uyqorida ta'kidlab o'tilgan kamchiliklarni tuzatish maqsadida uning alohida uchastkalarda rekreatsion tizmlarni yaratish mumkin. Ana shunday ishlar tashkil qilingandagina, suv omborining rekreatsion imkoniyatlaridan, jumladan, cho'milish, quyosh va havo vaernalarini qabul qilish, baliq ovlash va suv sporti bilan shog'illanish kabi yo'naltirilgan foydalanish mumkin.

Bu ishlarining talab darajasida bajarilishi o'z navbatida hozirgi kunda aholisi 400 mingga yaqinlashgan va yillik aholi o'sishi 12420 kishini tashkil etuvchi Nishon, G'uzor, Dehqonobod tumanlaridagi sanoat tarmoqlarida va qishloq xo'jaligida mehnat qilayotgan ishchi va dehqonlarning mavsumiy dam olib, horidq chiqarishiga bo'lgan talabini ta'lim darajada qondirish imkoniyati yaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- Алимов А.А., Рафиков А. Экология хаттолик сабоқлари. — Тошкент: Ўзбекистон нашриёти, 1991. — 71 б.
 Рафиков А.А. Геологик муаммолар. — Тошкент: Ўқитувчи, 1997. — 112 б.
 Усманова Р. Қашқадарё воҳаси сув хавзаларининг рекреацион имкониятлари // Ўзбекистонда география, экология, туризм муаммолари. — Самарқанд. 1996. — Б.86-87.

ТОҒ ДАРЁЛАРИ МУАЛЛАК ОКИЗИКЛАРИНИНГ ИҚЛИМИЙ ОМИЛЛАР БИЛАН БОҒЛИҚЛИГИНИ УЎРАНИШИ

Жумабоева Г.У.

Тошкент ширкати-метеоорақия институти

Тоғ дарёлари муаллақ окизикларининг хосил бўлишига табиий омиллар, жумладан, дарё хавзасининг геологик тўзилиши, рельефи, ўсимлик ва туپроқ қоплами, атмосфера ёғинлари катта таъсир кўрсатади. Ушбу санаб ўтилган омиллар орасида атмосфера ёғинларининг ўрни янада сезиларлидир.

Ўрта Осиёнинг тоғ дарёлари муаллақ окизикларининг шаклланишига атмосфера ёғинларининг таъсири К.С.Кабанова (1952), В.Л.Шульц (1965), О.П.Шеглова (1974,1983) каби олимлар томонидан ўрганилган. Ушбу ишда мажур боғланишни статистик баҳолашга ҳаракат қилидик.

Однимизга қуйилган мақсадни амалга ошириш учун тадқиқот объекти сифатида Амуларё хавзасидаги дарёлар тизми олинди. Ҳисоблашлар Г.А.Алексеев (1971) томонидан тақлиф этилган объектив нормаллаштириш усулида амалга оширилди.

Ишни бажариш учун қуйилган маълумотлар тулланди: Амуларё хавзасидаги дарёларда жойлашган гидропостларда кузатишган ўртача йиллик муаллақ окизиклар сарфи (R, кг/с); ўрғанилаётган дарёлар хавзаларида жойлашган метеоорологик станцияларда қайд этилган ёғин (Х_е), қишқи (Х_к) атмосфера ёғинлари йинтилиси; хаво ҳарорати ҳақидаги маълумотлар (t_о).

Ушбу маълумотларга таянган ҳолда ҳисоблашлар юқорида тилга олинган усулда қуйилади кетма-кетликда бажарилди. Дастлаб ўзгарувчиларни ўсиб бориш тартибиде ёзилди. Сўнг ўзгарувчиларнинг ранг (тартиб) рақамларини аниқлаш асосида катор аъзоларини эмпирик эҳтимоллиги (P) ни ҳисоблаш қуйилади ифода ёрдамида амалга оширилди:

$$P = \frac{m - 0.25}{N - 0.25} \quad (1)$$

бу ерда m- ранг рақами, N- катор аъзоларининг сонин.

Кейинги босқичда ўзгарувчиларнинг интеграл қиймати қуйилган ифода билан аниқланди:

$$P(X_j) = P_m = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^{U_j} e^{-\frac{u^2}{2}} \cdot du = \Phi(U_m) \quad (2)$$

бу ерда j-ўзгарувчиларнинг тартиб рақами, i- кузатиш йилларининг тартиби.

Юқоридаги интеграл функция ёрдамида унинг текари қиймати ёки қвантти

$$U_m = F[P_m] = F[F(P_j)] = U_j(X_j) \quad (3)$$

ифода асосида аниқланди.

Ҳисоблашлар берилган ўзгарувчиларнинг нормаллаштирилган жуфт қийматларининг кўпайтмаларини аниқлаш билан давом эттирилди:

$$U_0(R) \cdot U_1(X_1); U_0(R) \cdot U_2(X_2); U_0(R) \cdot U_3(t_3); U_1(X_1) \cdot U_2(X_2); U_1(X_1) \cdot U_3(t_3); U_2(X_2) \cdot U_3(t_3) \quad (4)$$

Ушбу кўпайтмаларнинг йиндилари бўйича эмпирик ковариация коэффицентлари ва жуфт корреляция коэффицентлари ҳисобланди. Ковариация коэффицентти қуйилган ифода билан аниқланди:

$$r_{ij}(N) = \frac{1}{N-1} \sum_{i=1}^N U_i(R) \cdot U_j(X_j) \quad (5)$$

Жуфт корреляция коэффицентлари эса қуйилганча ҳисобланди.

$$r_{ij} = \frac{r_{ij}(N)}{\sigma_i^2(N)} \quad (6)$$

бу ерда: $\sigma_i^2(N)$ -эмпирик дисперсия бўлиб, қуйилганча аниқланди.